

УДК 330.131.7

ОЦІНЮВАННЯ РИЗИКІВ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМСТВ У ПРОЦЕСІ ЗАХИСТУ ЇХ ЕКОНОМІЧНИХ ІНТЕРЕСІВ

Чирва Г. М., Бовкун О. А.

Анотація. В статті розглянуто теоретичне дослідження сутності оцінювання ризиків підприємницької діяльності та аналітичного забезпечення економічної стійкості підприємств у процесі захисту їх економічних інтересів, джерела виникнення ризиків, пов'язаних з операційною та фінансовою діяльністю підприємства та методика оцінки ризиків підприємницької діяльності. Визначено, що ризики пов'язані із інвестиційною та операційною діяльністю підприємства залежать від невизначеності обсягу впроваджених інвестицій, продуктивності та якості виробничих ресурсів, а також, що в умовах переходу підприємств на інноваційну модель розвитку важливого значення набуває діагностика основних показників їх діяльності, тобто їх забезпечення трудовими ресурсами, основними виробничими засобами, і ефективність їх використання, що певною мірою характеризує інноваційний потенціал галузі.

Ключові слова: економічна стійкість, ризик, мінімізація, фінансові потоки, позикові джерела, маржа, бренд.

JEL D81, M21

ESTIMATION OF BUSINESS RISKS AND ANALYTICAL INSURANCE OF ECONOMIC STABILITY OF ENTERPRISES IN THE PROCESS OF PROTECTING THEIR ECONOMIC INTERESTS

Hanna Chyrva, Olha Bovkun

Abstract. The purpose of this article is the theoretical study of the essence of risk assessment of entrepreneurial activity and analytical provision of economic stability of enterprises in the process of protecting their economic interests. The article deals with theoretical study of the essence of risk assessment of entrepreneurial activity and analytical provision of economic stability of enterprises in the process of protecting their economic interests, the source of risks associated with the operational and financial activities of the enterprise and the methodology of risk assessment of entrepreneurial activity. It is determined that the risks associated with the investment and operating activities of the company depend on the uncertainty of the volume of implemented investments, productivity and quality of production resources, and also that in the conditions of the transition of enterprises to the innovative model of development, the diagnosis of the main indicators of their activity becomes important, that is, their provision labor resources, main production facilities, and the efficiency of their use, which to some extent characterizes the innovative potential of the industry. In addition to the aforementioned preventive measures to block and neutralize financial risks at the enterprise level, state measures that provide mitigation of their effects on financial activities of enterprises play an important role. These include: improvement of monetary and tax systems, financial and credit and pricing policies, customs and tariff regulation, strengthening protectionist policies, state program improvement of support for the development of the industrial sector in the form of provision of preferential loans, financing from the budget, targeted programs, creation of favorable conditions for raising capital for an enterprise, etc.

Keywords: economic stability, risk, minimization, financial flows, lending sources, margins, brand.

Постановка проблеми. Сучасні тенденції розвитку підприємств свідчать про ряд загроз фінансової складової економічної безпеки їх підприємницької діяльності, які генерують виникнення ризиків, що перешкоджають реалізації фінансових інтересів власників бізнесу. Це зумовлює необхідність оцінки їх рівня та аналізу факторів, що їх продукують в процесі здійснення підприємницької діяльності. Метою оцінки виступає необхідність у формуванні інформації щодо динаміки та категорії різноманітних ризиків, що притаманні підприємству, з ціллю своєчасного впровадження превентивних заходів щодо їх уникнення або мінімізації.

Проблема захисту постає перед кожним підприємством, насамперед, якщо воно прагне провадити захисні функції при евентуальних фінансово-економічних наслідках у кризовий або післякризовий період, коли рівень невизначеності ринку досягає свого максимуму за рахунок накладання і пролонгації на необмежену фазу найбільшої кількості різних ідентифікованих ризиків, які комплексно обтяжують всю підприємницьку діяльність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми. Питання діагностики діяльності підприємств досліджені в працях таких відомих вчених-економістів, як: О. Ю. Амосов, І. О. Бланк, К. С. Горячева, І. Ю. Гришова Я. А. Жаліло, С. Н. Ілляшенко, Л. С. Козак, Є. А. Олейніков, Р. С. Папехін, В. В. Храпкіна, О. Г. Чирва, Т. С. Шаба тура.

Формулювання цілей дослідження. Метою даної статті є теоретичне дослідження сутності оцінювання

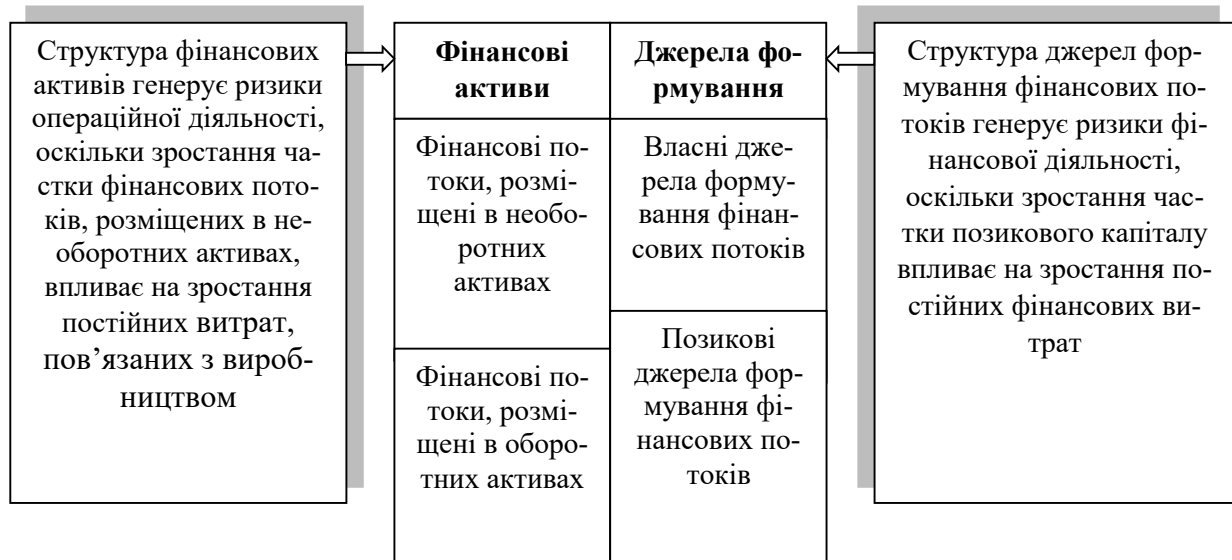
ризиків підприємницької діяльності та аналітичного забезпечення економічної стійкості підприємств у процесі захисту їх економічних інтересів.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. На наш погляд, поряд з фінансовими ризиками економічної безпеки підприємства варто оцінювати й ризики, що пов'язані з його збутовою, інвестиційною та операційною діяльністю, що дає можливість отримати більш повну та достовірну картину щодо існування негативних чинників, які їх продукують.

Так, наприклад, ризики, пов'язані з операційною діяльністю підприємства залежать від структури фінансових потоків, розміщених в активах, що визначаються специфікою виробництва.

Саме від структури фінансових потоків розміщених в активах, залежить оптимальне співвідношення змінних та постійних витрат підприємства, де зростання питомої ваги останніх впливає на обсяг чистого фінансового потоку.

В результаті невизначеності, пов'язаної з обсягами продаж на ринку, виникають ризики збутової діяльності підприємства, які залежать від кон'юнктури ринку, обсягу поставок та зміни ціни, а також непередбачуваності дій конкурентів або вимог платежів контрагентів. Щодо ризиків, пов'язаних із фінансовою діяльністю підприємства, то вони, навпаки, залежать від структури джерел формування фінансових потоків, де зростання частки позикових джерел формування впливає розмір постійних витрат, а отже генерує відповідний ризик (рис. 1).

Рис. 1. Джерела виникнення ризиків, пов'язаних з операційною та фінансовою діяльністю підприємства

Джерело: розроблено авторами.

На наш погляд, найсуттєвішими з них є:

- дебіторський ризик, що характеризує відношення дебіторської заборгованості до кредиторської, зростання значення якого генерує ризик зниження ринкової позиції підприємства.

- ризик втрати репутації підприємства, що виникає в результаті зниження обсягу продаж продукції;

- ризик зниження конкурентоспроможності (маржа), що свідчить про зниження здатності підприємства задовольнити попит на внутрішньому та зовнішньому ринках при одночасному зростанні ризику неоптимального використання фінансових потоків;

- ризик зниження цінності бренду, що виникає внаслідок зниження обсягу надходжень від покупців по відношенню до валового фінансового потоку.

Ризики, пов'язані із інвестиційною та операційною діяльністю підприємства залежать від невизначеності обсягу впроваджених інвестицій, продуктивно-

сті та якості виробничих ресурсів, а також технології. Найсуттєвішими серед них є [1]:

- майновий ризик, виникнення якого пов'язано із зниженням частки фінансових потоків, розміщених в необоротних активах, до загального обсягу фінансових активів;

- ризик старіння технології, що характеризує помірний темп оновлення основних засобів в результаті зниження обсягу впроваджених інвестиційних потоків;

- ризик знецінення фінансових активів, що є наслідком зносу основних засобів;

- ризик втрати ключового персоналу, що характеризує відношення продуктивності праці до обсягу заробітної плати, зниження значення якого впливає на зниження обсягу чистого фінансового потоку;

- плече операційного важеля, зростання рівня ризику по якому є наслідком зростання постійних витрат при одночасному зниженні операційного прибутку.

Невизначеність обсягів фінансових витрат, а також зниження рівня рентабельності фінансових потоків, розміщених в активах, генерує виникнення ризиків фінансової діяльності підприємства, найсуттєвішими серед яких є:

– ризик зниження поточної фінансових потоків, виникнення якого пов'язане із зростанням короткострокових джерел формування фінансових потоків та зниженням фінансових потоків, розміщених в оборотних активах;

– ризик зниження платоспроможності підприємства, зниження значення якого відбувається в результаті зниження обсягу власних джерел формування фінансових потоків по відношенню до позикових джерел;

– ризик зростання податкового навантаження, що виникає внаслідок зростання загальної суми податкових відрахувань у відношенні до загального обсягу валового фінансового потоку;

– ризик зниження фінансової стійкості підприємства, виникнення якого є посиленням залежності підприємства від інвесторів і кредиторів.

Таким чином, результатом впливу загроз на фінансову складову економічної безпеки підприємницької діяльності є виникнення ризиків, негативні наслідки яких призводять до певних економічних втрат підприємства, розмір яких можна отримати шляхом оцінювання їх рівня [3]. З цією метою пропонується поряд з фінансовими ризиками економічної безпеки підприємства оцінювати ризики, пов'язані з його операційною, інвестиційною та збутовою діяльністю для створення повної інформації про їх динаміку та рівень, що доповнює методику оцінки

ризиків фінансової складової економічної безпеки підприємницької діяльності (рис. 2).

Розробка та удосконалення механізмів економічного захисту в системі економічної безпеки підприємств базується на двох принципових складових їх розвитку:

– по-перше, це ідентифікація ризиків, що дає можливість будування та реалізації організаційно-економічних механізмів їх оптимізації та формування ризик-менеджменту на підприємстві в контексті реалізації системи економічної безпеки;

– по-друге, це діагностика економічної стійкості підприємства як системи управління та запасу його міцності, що дозволяє оцінити потенціал соціально-економічного розвитку та окремих його складових в процесі трансформації галузевої структури та міжрегіональних зв'язків, що є потужним інструментом забезпечення економічної та продовольчої безпеки.

Саме економічна стійкість, як інтегрований складний показник віддзеркалює стан підприємства з економічної, фінансової точки аналізу та потенціального розвитку, є інфраструктурним показником, що дозволяє на своїй основі формувати стратегії захисту.

Розуміння дефініції «стійкість» в першу чергу застосовувалося в природознавчих науках і показувало здібність системи зберігати усталене становище або потенціал його відновлення чи переходу до новочасного стану після усунення дії деструктивних факторів, що видерли з цього стану. Через різке зростання ймовірності виникнення

кризових явищ в національній економіці, спричинених впливом та динамічністю світових тенденцій та вимогами інноваційного розвитку, використання терміну «стійкість» стало актуальним та потрібним в якості економічної

категорії та зайняло провідне місце в сучасних економічних дослідженнях як на державному, регіональному рівнях, так і на рівні підприємств агропродовольчої галузі [4].

Рис. 2. Методика оцінки ризиків підприємницької діяльності

Джерело: сформовано за даними, наведеними у [4].

Спроможність економічної системи на будь-якому рівні економіки зберігати свій стан у відповідь на виклики зовнішніх деструктивних впливів та нарощувати фінансовий потенціал захисту своїх економічних бізнес-інтересів та забезпечення економічної безпеки в майбутньому характеризується як категорія економічної стійкості, під якою розуміємо можливість отримання додаткової доходності власних активів за рахунок ефективного управління ресурсами та ефективного захисту власних

економічних позицій в бізнес-середовищі в процесі нарощення ринкової вартості бізнесу. Сьогодні економічна стійкість є предметом дискусій і залишається в центрі уваги дослідників у галузі управління, економіки, конкуренції тощо, оскільки від вирішення питань забезпечення економічної стійкості залежить можливість підприємства протидіяти кризовим ситуаціям і продовжувати функціонувати в довгостроковому періоді [2].

Навіть при стабільно прибутковому ринковому положенні діяльності підприємства виникає необхідність безпеки його сталого соціально-економічного розвитку та економічної стійкості, причому, меншою мірою цілісного захисту, а переважно за такими пріоритетним напрямками, як інноваційний, інвестиційний, соціальний, ресурсний, маркетинговий, фінансовий тощо. З цим пов'язано вживання категорії «економічна стійкість» в стратегічному баченні соціально-економічного розвитку підприємств за рахунок цілеспрямованого зменшення кількості її функціональних складових у порівнянні з «економічною безпекою» і розроблення на прикладі підприємств агропродовольчої сфери дієвих методів її діагностики за всіма структурними елементами.

Економічна стійкість підприємства – це проблемна дефініція, що в контексті ресурсного підходу розглядається як стан самого підприємства або його ресурсів, зовнішню форму рівноваги підприємства або його здатність отримувати певні результати протягом визначеного періоду часу. Ми підтримуємо думку, що економічна стійкість визначається як багатогранна характеристика підприємства, яка відображує його зможу забезпечити в процесі менеджменту усталену поточну та довгострокову інноваційну діяльність за рахунок оптимізації управлінських функцій та фінансової рівноваги, захисту власних економічних інтересів за пріоритетними напрямками в умовах зміни ендогенних та екзогенних критеріїв середі функціонування та потребує діагностики її стану. На нашу думку, саме ефективність механізмів економічної безпеки, індикатором якої є

економічна стійкість підприємства, можливість розвитку в умовах кризових трансформацій допустимі при комплексної діагностиці та постійному моніторингу.

З метою вчасного виявлення кризових індикаторів та попередження тенденцій викривлення та деструктуризації співвідношення активів та капіталу підприємств, проведення превентивних заходів, спрямованих на забезпечення економічної стійкості, проводиться моніторинговий експрес-аналіз економічної стійкості підприємств на основі коефіцієнта Бівера за відомими методиками, які досить чітко представлені в економічній літературі [5; 6].

В науковій літературі представлена наступна методика розрахунку коефіцієнту Бівера: відношення різниці між чистим прибутком і нарахованою амортизацією до суми довгострокових і поточних зобов'язань:

$$K_b = (ЧП - А) / (ДЗ + ПЗ),$$

де ЧП – чистий прибуток;

А – амортизація;

ДЗ – довгострокові зобов'язання;

ПЗ – поточні зобов'язання.

Ознакою відсутності оптимальності структури співвідношення активів та капіталу є такий економічний стан підприємства, де довгостроковий період характеризується значенням коефіцієнту Бівера не вище 0,2, що проявляє негативне зменшення долі доходу, яка витрачається на соціально-економічний розвиток та оновлення виробничої діяльності. При збереженні таких тенденцій у підсумку економічного циклу підприємство має деструктивний баланс

операційної діяльності та низьке значення коефіцієнту забезпечення власними ресурсами, що свідчить про порушення економічної стійкості підприємств.

Висновки. В умовах переходу підприємств на інноваційну модель розвитку важливого значення набуває діагностика основних показників їх діяльності, тобто їх забезпечення трудовими ресурсами, основними виробничими засобами, а також ефективність їх використання, що певною мірою характеризує інноваційний потенціал галузі.

Окрім наведених превентивних заходів щодо попередження та нейтраліза-

ції фінансових ризиків на рівні підприємства вагому роль відграють державні заходи, які забезпечують пом'якшення їх наслідків на фінансову діяльність підприємств. До них відноситься: удосконалення валютно-грошової, податкової систем, фінансово-кредитної та цінової політики, митно-тарифного регулювання, посилення політики протекціонізму, удосконалення державної програми підтримки розвитку промислової галузі у вигляді надання пільгових кредитів, фінансування з бюджету, цільові програми, створення сприятливих умов для залучення капіталу для підприємства тощо.

Список використаної літератури

1. Азаренкова, Г. М. Фінансові потоки в системі економічних відносин : монографія / Г. М. Азаренкова. – Харків : ВД «ІНЖЕК», 2006. – 326 с.
2. Актуальные проблемы устойчивого развития : кол. моногр. / В. А. Акимов, Е. В. Бридун, М. Ю. Ватагин и др. ; под общ. ред. И. В. Недина, Е. И. Сухина. – К. : Знание Украины, 2003. – 430 с.
3. Амосов, О. Ю. Формування системи фінансової безпеки підприємства / О. Ю. Амосов // Економіка підприємств – 2012. – № 1. – С. 8–13.
4. Ареф'єва, О. В. Економічні основи формування фінансової складової економічної безпеки / О. В. Ареф'єва, Т. Б. Кузенко // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 1. – С. 98–104.
5. Ареф'єва, О. В. Наукові основи формування економічної безпеки підприємств / Олена Володимирівна Ареф'єва // Недержавна система безпеки підприємництва як суб'єкт національної безпеки України : зб. матер. наук.-практ. конф. (Київ, 16-17 травня 2001 р.). – К. : Вид-во Європ. ун-ту фінансів, інформ. систем, менеджменту і бізнесу, 2003. – С. 49–53.
6. Афанасьєв, М. В. Економічна діагностика : навчально-методичний посібник / М. В. Афанасьєв, Г. В. Білоконенко. – Харків : ВД «ІНЖЕК». – 2007. – 296 с.

References

1. Azarenkova, H. M. (2006), *Finansovi potoky v systemi ekonomichnykh vidnosyn* [Financial flows in the system of economic relations], VD "INZHEK", Kharkiv, Ukraine.
2. Akymov, V. A., Brydun, E. V., Vatagin, M. Ju., Nedin, I. V. (ed.) and Suhin, E. I. (ed.) (2003), *Aktual'nye problemy ustoychyvoho razvytyya* [Actual problems of sustainable development], Znanye, Kyiv, Ukraine.
3. Amosov, O. Yu. (2006), "Formation of the financial security system of the enterprise", *Business enterprise*, no. 1, pp. 8–13.
4. Arefyeva, O. V. and Kuzenko, T. B. (2009), "Economic fundamentals of the formation of the financial component of economic security", *Actualni problemy ekonomiky*, no.1, pp. 98–104.
5. Arefyeva, O. V. (2003), "Scientific fundamentals of formation of economic security of enterprises", *Nederzhavna systema bezpeky pidpryyemnytstva yak sub"yekt natsional'noyi bezpeky*

Ukrayiny, [Non-state system of business security as a subject of national security of Ukraine], zbirnyk materialiv naukovo-praktychnoi konferentsii [collection of scientific and practical materials of conference], Kyiv, Ukraine, May 16-17, 2001, pp. 49–53.

6. Afanasyev, M. V. (2007), *Ekonomichna diahnostyka* [Economic Diagnostics], VD “INZHEK”, Kharkiv, Ukraine.

Бібліографічний опис для цитування:

Чирва, Г. М. Оцінювання ризиків підприємницької діяльності та аналітичне забезпечення економічної стійкості підприємств у процесі захисту їх економічних інтересів / Г. М. Чирва, О. А. Бовкун // Науковий журнал «Економічні горизонти». – 2018. – № 1(4). – С. 52–59.